

Т. М. Казачэнка, Л. М. Цалка

РЭГІЯНАЛЬНЫЯ НАЗВЫ ДЭТАЛЕЙ АДЗЕННЯ

У працэсе шыцця краўчыхі кампануюць адзенне з паасобных частак, назвы якіх утвараюць тэматычную групу, сумежную з тэматычнай групай агульных назваў адзення. Класіфікацыя кампанентаў гэтага лексічнага аб'яднання праводзіцца з улікам таго, якую функцыю – асноўную ці дадатковую (дэкаратыўную) – дэталі выконвае. Гэта дае магчымасць вылучыць у складзе адзначанай групы лексікі дробныя падгрупы, кампаненты якіх аб'ядноўваюцца на аснове агульнасці семантычнай тэмы з канкрэтным зместам.

Перш за ўсё неабходна звярнуць увагу на лексічныя сродкі, што ў гаворках Мазырскага Палесся служаць для абазначэння асноўных дэталей адзення, прызначаных выконваць прыкрывальную функцыю. Так, слова *башлык* (*башлак*) (< цюрк. *Başlyk* [1, т. I, с. 139]) абазначае частку верхняй вопраткі ў выглядзе востраканечнага капюшона, які надзяваецца на шапку: *Башлык надзяваюць на шапку, то і вецер не продуе* (М. Малешаў, Жыткавіцкі). У старабеларускай пісьменнасці гэта слова не зафіксавана, ужывалася толькі роднаснае яму *шылык* 'высокая мужчынская мехавая шапка' [2, 116]. Сучаснай беларускай літаратурнай мове і народным гаворкам вядома форма *башлык* [3, т. I, с. 177], [4, 50].

У якасці сінонімаў да слова *башлык* выступаюць намінацыі *капішон* (< польск. *kapiszon*, < франц. *capuchon* [5, т. II, с. 55]) і *чуб* (< прасл. *čubъ*

[6, вып. IV, с. 126]): *Капішон* на голову накідаюць, от як дожд ідзе (Тонеж, Лельчыцкі); *Як буркі с чубом і по саменькіе пяты, то цёпла* (Антонаў, Нараўлянскі). У беларускай літаратурнай мове такую ж семантыку мае слова *капюшон* [7, т. II, с. 634], а *чуб* ужываецца ў значэнні 'пасма валасоў, якая спадае на лоб або ўзнімаецца над ілбом' [7, т. V, кн. II, с. 318].

Слова *каўнер* (*каўнір, коўніер*) (< польск. *kolnierz*, < с.-в.-ням. *kolner*, < ст.-франц. *collier* [5, т. II, с. 367]), акрамя пашыранага на ўсёй тэрыторыі Беларусі і ўласцівага беларускай літаратурнай мове значэння 'каўнер, верхняя, часцей прышыўная частка адзення, якая прылягае да шыі, у даследаваных гаворках мае і значэнне 'пояс у спадніцы, фартуху, штанах', параўн.: *Само хутко каўнер проціраецца* (Скароднае, Ельскі); *Коўніер каб тоўсцейшы быў у штанах, полотно потшыяваюць* (Букча, Лельчыцкі). Дарэчы, з семантычнай нагрузкай 'пояс у штанах' гэта слова часам адзначаецца і ў іншых гаворках паўднёва-заходняга дыялектнага масіву [4, 224]. У помніках старабеларускай пісьменнасці яно ўжывалася з 1515 г. у выглядзе *колнерь* (*ковнерь*) [2, 107]. Сучасная беларуская літаратурная мова ведае форму *каўнер* [7, т. II, с. 666].

У даследаваных гаворках пашыраны і вытворныя ад *каўнер* словы *каўнерык, каўнерэц* са значэннем 'манжэта': *Каўнерык прышывалі ў рукаў курты* (Турок, Петрыкаўскі); *Раней кохты шылі больш без коўнерцоў* (Валаўск, Ельскі). Можна меркаваць, што ў мінулым межы пашырэння гэтых дэрыватаў былі значна большымі. На гэта ўказвае спарадычнае ўжыванне лексемы *каўнярыцы* 'манжэты' ў паўночна-ўсходніх беларускіх гаворках [8, 158].

Назвамі асноўных дэталей адзення з'яўляюцца словы *гестка* (< ням. *Geschke* 'камізэлька' [9, т. III, с. 79]) 'гестка, какетка': *Рукава до гесткі прышывалі* (Злодзін, Лельчыцкі); *подстанік* (< *пад-* + *станік*) 'верхняя частка сарочки або сукенкі': *Подстанік полотноны буў ніжэй грудзей ў сороцы жоночой* (Пагост, Жыткавіцкі); *рукаў* (*рукаво*) (< *рука*) 'рукаў' з вытворным *руковец* 'нарукаўнік': *На лето короткіе рукавы ў плаціці робілі* (Мядзведнае, Ельскі); *Рукоўцы вігодно носіць, то цэлые рукава будуць у кохці* (Ударнае, Лельчыцкі); *поясніца* (< *пояс*) 'паласа тканіны, якая прышываецца да верхняй часткі спадніцы, фартуха, штаноў': *Крэпкая поясніца ніколі не порвецца* (Шаставічы, Петрыкаўскі); *пола* (< *пол* 'бок, палавіна' [1, т. III, с. 307]) 'пала, крысо': *Гузкі прышывалі к поле, а то ёна од ветру розлеталася* (Асавец, Мазырскі); *подол* (< *па-* + *дол* [1, т. III, с. 299]) 'ніжні край сукенкі, кашулі': *Зімой як золіш плаце на рацэ, дык усёй подол обмерзае* (Крушнікі, Мазырскі); *прыпол* (< *пры-* + *пала*) 'ніжні пярэдні край сукенкі, кашулі': *Агуркі вубіралі ў прыпол* (Антонаў, Нараўлянскі); *колоша* (*колошва, колошня*) (< прасл. *kolsъnja* [9, т. IV, с. 193]) 'калашына': *Колошы ў штанах робілі шырокіе, ек цыганскіе* (Запясочча, Жыткавіцкі); *Подкачвай колошні да ў поход по сено збірайса*

(Галоўчыцы, Нараўлянскі). Усе гэтыя словы, акрамя *колошва*, *подол*, *подстанік*, *руковец*, уваходзяць у слоўнікавы састаў беларускай літаратурнай мовы ў выглядзе *гестка*, *калоша*, *пала*, *паясніца*, *прыпол*, *рукаў* (*рукаво*) [10, 179, 319, 512, 562, 647, 705].

Асобную падгрупу ўтвараюць лексічныя адзінкі, звязаныя з абазначэннем адкладзеных краёў адзення, вытачак, распорак, уставак, падкладак і інш. Сярод іх можна назваць сінанімічныя найменні *борт* (< польск. *bort*, < ням. *Bort* [1, т. I, с. 198]) і *кляпа* (< польск. *klapa*, < ням. *Klapp* [9, т. V, с. 78]), што ўжываюцца ў значэнні 'левы або правы край адзення (паліто, пінжака, світкі) з петлямі або гузікамі для зашпільвання': *Пошылі старому пінжак ды з шырокімі бортамі* (Пухавічы, Жыткавіцкі); *На правой кляпе гузік навек вірываецца* (Дзяржынск, Лельчыцкі). Слова *борт* увайшло ў літаратурную мову [7, т. I, с. 396], лексема *кляпа* атрымала пашырэнне ў паўднёва-заходніх гаворках [11, т. II, с. 488], [4, 214].

Іншыя найменні гэтай падгрупы ў большасці тыя ж, што і ў літаратурнай мове, прычым сярод іх пераважаюць словы ўласнабеларускага паходжання. Да іх адносяцца такія лексічныя адзінкі, як *выточка* (< *вытачыць*) 'вытачка': *Выточку робілі на таліі* (Засінцы, Ельскі); *кішэня* (< прасл. *kušen'a* [9, т. V, с. 47]) 'кішэня': *Колісь казалі кішэня, цепер карман* (Бібікі, Мазырскі); *клін* (< прасл. *klinь* [9, т. V, с. 63]) 'клін, устаўка ў адзенні': *Подрушнік ето ў сороццы, а ў свіці ці кохце – клін* (Бярэжцы, Жыткавіцкі); *крэсла* (*крысла*) (< прасл. *kresiti* 'ткаць' [9, т. V, с. 140]) 'устаўка ў штанах': *Пошыла старому штанішча, дай тые бес крэсла* (М. Малешаў, Жыткавіцкі); *манішка* (< *маніць* [9, т. VI, с. 218]) 'манішка': *У сороццы манішка белая була ў хлопцоў молодых* (Пухавічы, Жыткавіцкі); *нагруднік* (< *на-* + *грудзі*) 'верхняя частка сукенкі, якая прыкрывае грудзі': *Такее гарнае плацце, да нагруднік коротковаты* (Грышы, Ельскі); *надточка* (< *надтачыць*) 'надстаўка': *Хужай німа, як плацце короткое ды надточку прышываць трэба* (Падгалле, Ельскі); *наплечнік* (< *на-* + *плячо*) 'вышытая наплечная ўстаўка ў жаночым адзенні': *Колісь подшывалі наплечнікі жонкам у кохтах* (М. Малешаў, Жыткавіцкі); *подкладка* (< *адкладваць*) 'падкладка': *Каптан – то ето такі шо на подклады* (Кавалі, Ельскі); *подточка* (< *падточваць*) 'ніжняя частка сарочки, падточаная іншым матэрыялам': *Подточку знізу ў плаццях робілі* (Галоўчыцы, Нараўлянскі); *подшўка* (*подшыўка*) (< *падшыць*) 'падкладка': *Подшўка зношвалася хутко, часто мяняць трэба было* (Верасніца, Жыткавіцкі); *пазуха* (< прасл. *razdixa* [1, т. III, с. 187]) 'прарэх у кашулі, манішка ў сарочцы': *Пазуха зашчэпвалася на гузіках* (Злодзін, Лельчыцкі); *Пазуху колісь вышывалі хрэціком* (Галубіца, Петрыкаўскі); *подбійка* (*подбелка*, *подбілка*) (< *падбіць*) 'падкладка', 'падрубка (у спадніцы)': *У моім пальто была атласова подбелка* (Скароднае, Ельскі);

Падбіўку ў плаці як зробілі, то крэпчэй носілася (Шыя, Ельскі); *прорэзка* (< *прарэзваць*) 'прарэх у спадніцы, штанах': *Прорэзка робілася шырока, коб можна было зашчэпіць гузікі* (Карма, Ельскі); *росточка* (< *расточваць*) 'устаўка': *Росточки на коўнерох сподніцы поробілі* (Замошша, Лельчыцкі).

Некаторыя лексічныя адзінкі адрозніваюцца ад літаратурнай нормы сваім лексічным значэннем. Скажам, найменне *ластаўка* (*ластка*) выступае ў гаворках Мазырскага Палесся ў значэнні 'устаўка ў рукаве, штанах': *Мацер'ял такі вузкі, што надо ластаўкі ў боках устаўляць* (Везцы, Ельскі). Літаратурнае ж слова абазначае назву птушкі [7, т. III, с. 23].

Лексічныя запазычанні ў гэтай падгрупе найменняў адзінкавыя. На ўсёй тэрыторыі пашырэння палескіх гаворак вядома лексема *ліштва* (< польск. *lisztwa*, < с.-в.-ням. *liste* [12, 191]) у значэнні 'падгорнутая або падшытая палоска матэрыі для аддзелкі, падрубкі': *Колі сукенка доўга была, то подлажвалі ліштву* (Забоззе, Мазырскі). Яна знайшла адлюстраванне ў старабеларускіх пісьмовых помніках з 1565 г. У наш час слова *ліштва* ўваходзіць у лексічны састаў не толькі беларускай літаратурнай мовы [7, т. III, с. 57], але і многіх гаворак [11, т. II, с. 666], [16, с. 251], [8, 179].

Больш новымі запазычаннямі з'явіліся найменні *манжэта* (*манжэт*) і *манкет* 'абшлаг або абышўка рукава кашулі, блузкі': *Раньшэ гаворылі чохол, а цепер манжэт* (Злодзін, Лельчыцкі); *Манкет трэба ўмець прышыць, коб не отпороўса хутко* (Пагост, Жыткавіцкі). Яны прыйшлі ў беларускую мову з адной і той жа крыніцы – з франц. *manchette* 'рукаўчык', толькі першае праз рус. *манжета* [8, 79], а другое праз польск. *mankiet* [15, 76]. Менавіта таму, што гэта нядаўнія запазычанні, яны не змаглі выцесніць з мовы палешукоў здаўна вядомыя тут найменні *закаўраш* і *чэхол* (*чохол*), што ўжываюцца, асабліва ў гаворцы старэйшага пакалення, паралельна з адзначанымі вышэй інавацыямі: *У жонок на закаўрашах сарочкі булі* (М. Малешаў, Жыткавіцкі); *Цесныя чохлы ў кохці пошыла Міхаліна, тоды і закачываць не трэба* (Азяраны, Жыткавіцкі).

Як і ў літаратурнай мове, у даследаваных гаворках ужываюцца сінанімічныя найменні *шво* (< *шыць*) і *рубец* (< *рубіць*) 'месца злучэння сшытых кавалкаў тканіны': *Шво отрубілось у сороццы* (Верасніца, Жыткавіцкі); *Кроўчыха як кроіла кохту, дык остаўляла место на рубцы* (М. Аўцюкі, Калінкавіцкі). Абодва гэтыя словы былі ўласцівы яшчэ старабеларускай мове [16].

Рэгіянальным пашырэннем абмяжоўваюцца лексемы *бубночка* (< *бубен*) і *подручнік* (*подрушнік*) (< *пад-* + *рука*), што маюць значэнне 'устаўка пад пахай сарочкі': *Бубночку ўстаўлялі ў рукаў сарочкі* (Рычоў, Жыткавіцкі); *Подручнік у сороццы, а ў свіце ці кохце клін* (М. Малешаў, Жыткавіцкі). Мясцовымі дыялектызмамі з'яўляюцца таксама словы *постаўка* (< *паставіць*) 'ніжня частка жаночай сарочкі з горшага

палатна': *Даўней былі сорочки з постаўкой* (Замосце, Калінкавіцкі); *прырамкі (прыранкі)* (< пры- + рама) 'квадратныя накладкі на плячах мужчынскай кашулі: *Прырамкі ўстаўлялі ў сорочках сподніх* (Клясаў, Петрыкаўскі), *распорэх* (< распорваць) 'прарэх у спадніцы, штанах': *Штаны пошыла без распорэха, смех одзін* (Бялёў, Жыткавіцкі) Дыялектызмамі з выхадам у суседнія мясцовасці Гомельшчыны і Магілёўшчыны можна лічыць словы *выкот (вукот)* (< выкаціць) 'выраз на шыі ў жаночай сарочцы, дэкальтэ': *Міронава дочка выкот велікі вымахала ў плаці* (Скароднае, Ельскі) і *мотня* (< матаць) 'устаўка (у штанах)': *Штаны гатовы, мотня толькі шчэ не ўстаўлена* (Валаўск, Ельскі) [13, 118], [17, 127].

У асобную падгрупу вылучаюцца лексічныя сродкі для абазначэння дэталей адзення, выкананых з дэкаратыўнай мэтай. Імкненне ўпрыгожыць сваё адзенне, зрабіць яго больш шыкоўным уласціва ўсім народам з глыбокай старажытнасці. І беларусы ў гэтых адносінах не з'яўляюцца выключэннем. Паколькі народнае адзенне палешукоў здаўна вызначалася арыгінальнасцю і самабытнасцю, назвы дэкаратыўных элементаў, што надаюць яму прыстойны выгляд, у гаворках Мазырскага Палесся даволі разнастайныя, прычым яны часта ўступаюць паміж сабой у сінанімічныя адносіны. Так, агульнае значэнне 'аблямоўка' выражаецца тут некалькімі лексічнымі адзінкамі. Хоць слова *облямоўка (облямка)* – нядаўняе ўтварэнне ў беларускай мове (ад польск. *lata* < франц. *late* [9, т. VI, с. 122], яно займае асноўнае месца ў гаворцы палешукоў: *Облямоўка ў кожную ў нашого лесніка корычнева, да такая добрэнная* (Карма, Ельскі); *Облямку прышываюць, каб хорошэй было* (М. Малешаў, Жыткавіцкі). Тым не менш паралельна з ім працягваюць ужывацца сінанімічныя ўсходнепалескія дыялектызмы *обдзелка, обкладка, обшыўка, оклад*: *Обшыўка зроблена хорошая на світцы ў пастуха Макара* (Шаставічы, Петрыкаўскі); *Каб не ўцэпалась світка, то робілі обдзелку* (Грышы, Ельскі); *У Ганнінога сына Івана чорны кожных і белыя оклады на кожусі, то так красіво* (Дварэц, Жыткавіцкі).

Значэнне 'зборкі, складкі на адзенні' выражаецца лексемамі *заборы, ладочки, складкі, фалды (фанды, хвалды)*: *Заборы збіраюцца ў сукенках коло самого пояса* (Галоўчыцы, Нараўлянскі); *А ў Куліны нашой ладочки на спонніцы так і стояць* (Мілашэвічы, Лельчыцкі); *То толькі старыя бабі носілі спонніцы ў складкі* (Кочышча, Ельскі); *Етые фалды ўнізе росшыраюцца, а к верху звужаюцца* (Чалюшчавічы, Петрыкаўскі); *Як світа пошыта ў фанды, то донізу рошыраецца* (Верасніца, Жыткавіцкі). Усе гэтыя найменні – уласнабеларускія (*заборы, ладочки* ўсходнепалескія) утварэнні, толькі слова *фалды* – старабеларускае запазычанне з польск. *fada* (< с.-в.-ням. *valde* [12, 333]), шырока вядомае ў сучасных беларускіх гаворках [11, т. V, с. 259], [4, 521], [18, 294].

Канкрэтныя дэталі дэкаратыўнага аздаблення адзення абазначаюцца ў даследаваных гаворках лексічнымі сродкамі рознага паходжання. Для выражэння значэння 'шляк, палоска па краі швейнага вырабу іншага колеру або іншага ўзору' палешукі выкарыстоўваюць найменні *берэг* (*бэрог*) (< прасл. *bergъ*) [1, т. I, с. 153], *шляк* (*шляг*) (< ст.-польск. *szlak*, *szlag* < ням. *Schlag* [19, 550]), што былі вядомы яшчэ старабеларускай пісьменнасці [20, вып. I, с. 550], [16], і нядаўна запазычаную з рускай мовы лексему *кайма* (< цюрк. *kajma*) [9, т. IV, с. 160]: *З бэрогом хусткі ў старых баб толькі і поастоваліса* (Антоняў, Нараўлянскі); *У молодых дзевок сподніцы шлягамі былі ўнізе оздоблены* (Турок, Петрыкаўскі); *Кайма цвэтамі обходзіць усю сподніцу, або палоскамі толькі ў дзевок лесніковіх* (Галоўчыцы, Нараўлянскі).

Уласнабеларускімі ўтварэннямі з'яўляюцца сінанімічныя *прошва* (< *прашыць*) і *росшэўка* (< *расшыць*) 'карункавая або вышытая палоска, якую ўшываюць у настольнік': *Мне ж шчэ трэба прошвы етые поўшываць, бо попросіла ж моя зовіца Тацяна* (М. Аўцюкі, Калінкавіцкі); *У мене настольніца хоць старовата, але з росшэўкой* (Бялёў, Жыткавіцкі). Як усходнепалескія рэгіяналізмы патрэбна кваліфікаваць словы *одбіўка* (< *адбіваць*) 'манжэтка (з шарсцяных нітак)': *Колі ў одбіўкі одзін радок роспусціўся, то хутко трэбо пудстроць, а то так і розбежыцца* (Каменка, Мазырскі); *околка* (< *кола*) 'стужка, нашытая на адзенне наўкруг': *Околкі нашывалі на плацце дзеўкі, екіе замуж збіраліса* (М. Малешаў, Жыткавіцкі); *прыцік* (*пруцік*) (< *прут*) 'мярэжка': *Прыцікі ў сорочках робілі жонкі своїм свекрухам* (Бярэжцы, Жыткавіцкі).

Іншыя назвы дэкаратыўных элементаў адзення запазычаны ў розны час з польскай мовы. Лексема *брыжы* (*брыжэжы*) (< польск. *bryże* < ням. *Fries* 'фрыз') [19, 43], што ў старабеларускай пісьменнасці другой палавіны XVI ст. мела форму *брыжыки* [20, вып. II, с. 227], мае значэнне 'вузкая палоска тканіны, сабраная ў аборачкі, якой аздабляюць адзенне': *Колісь сподніцы шылі ў двое, у трое брыжоў* (Валаўск, Ельскі). Вядома слова *брыжы* таксама гаворкам паўночна-ўсходняга дыялектнага масіву [13, 92], [8, 43] і беларускай літаратурнай мове [7, т. I, с. 410].

Новымі запазычаннямі з польскай мовы з'яўляюцца найменні *галёны* (< польск. *galon* 'галун' – з франц. *galon*) [9, т. III, с. 30] 'фальбоны, якія нашываюцца на спадніцу ўнізе': *Сподніцы з галёнамі надзеюць толькі на веселлі* (М. Малешаў, Жыткавіцкі); *плісы* (< польск. *plisa* < франц. *plisse*) [21, 581] 'стужкі на спадніцы, прышытыя папярок': *Плісы прышывалі на сподніцы больші молодзіцы* (Хачэнь, Жыткавіцкі). Ужываюцца гэтыя словы і ў паўночна-ўсходніх беларускіх гаворках [13, 131, 333], [8, 328].

Праведзены аналіз групы ткацкай лексікі паказаў, наколькі аб'ёмны і разнастайны ў семантычных структура-тыпалагічных і генетычных адносінах намінацыйны матэрыял змяшчае народны слоўнік Палесся.

Літаратура

1. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М.: Прогресс, 1964. – Т. 1. – 562 с.; 1971. – Т. 3. – 827 с.
2. Булыка, А. М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. / А. М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 256 с.
3. Беларуская-рускі слоўнік. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск: БелСЭ, 1988. – Т. 1. – 813 с. 1989. – Т. 2. – 748 с.
4. Сцяшковіч, Т. Ф. Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці / Т. Ф. Сцяшковіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 620 с.
5. Słowski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952 – 1979. – Т. 1–5, zes. 1–24. – 2517 s.
6. Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачёва. – М.: Наука, 1977. – вып. 4. – 235 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: БелСЭ, 1977. – Т. I. – 608 с.; 1978. – Т. 2. – 768 с.; 1979. – Т. 3. – 672 с.; 1984. – Т. 5, кн. 2. – 608 с.
8. Каспяровіч, М. І. Віцебскі краёвы слоўнік / матэрыялы / М. І. Каспяровіч. – Віцебск, 1927. – 390 с.
9. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – Т. 3. – 407 с.; 1988. – Т. 4. – 327 с.; 1989. – Т. 5. – 320 с.; 1990. – Т. 6. – 287 с.
10. Слоўнік беларускай мовы / Пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск: БелСЭ, 1987. – 903 с.
11. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – Т. 2. – 728 с.; 1986. – Т. 5. – 563 с.
12. Булыка, А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы / А. М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 384 с.
13. Бялькевіч, І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. К. Бялькевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 511 с.
14. Крачковский, Ю. Ф. Быт западнорусского селянина / Ю. Ф. Крачковский // Чтение в об-ве ист. и древностей российских. Кн. 4, октябрь–декабрь. – М., 1873. – 212 с.
15. Kühne H. Polnische Lehnwörter im Weisrussischen. – Berlin, 1960. – 121 p.
16. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / картатэка/.
17. Юрчанка, Г. Ф. Дыялектны слоўнік: 3 гаворак Мціслаўшчыны / Г. Ф. Юрчанка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 228 с.
18. Шатэрнік, М. Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны / М. Шатэрнік. – Мінск, 1929. – 323 с.
19. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1974. – 806 s.
20. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – Вып. I. – 296 с.; 1983. – Вып. 2. – 320 с.
21. Tarnacki, J. Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie–Mazowsze). – Warszawa, 1939. – 476 s.